Tečaj XVII. **NOVICE** List 45.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 9. novembra 1859.

Nauk,

kako se nareja solnčna ura na zid.

Spisal Andrej Likar.

Kdor je hodil kaj po deželi, prepričal se je lahko, kako različno da kažejo cerkvene ure sèm ter tjè. Ko je v eni fari poldne, je v sosedni komaj poli dvanajstih in v drugi že poli ene, ali pa še čez. In v eni in tisti fari je danes poldne, drugi dan pa ob enakem času manj ali več.

Od kod izvira ta na mnoge strani napačna in sitna različnost?

Od tod, ker je ni pri cerkvi dobre stanovitne ure, po kteri bi se ravnale vse druge. S cerkveno uro ima po navadi opraviti cerkvenec (mežnar). On jo ustavlja in naprej deva, kakor se ravno njemu prav zdi. Veliko je že, ako ima cerkvenec ktero, če tudi ne kaj zanesljivo solnčno znamenje, kdaj da je poldne. Večidel pa ravná cerkveno uro po svoji hišni, ktera je večkrat še slabeja, kakor cerkvena. Po tej jo vreduje in po tej se morajo ravnati farmani za vse, posebno pa zastran službe Božje. Da je taka negotovost in zmeda kaj sitna in nadležna za vse, vé vsak. Enkrat pridejo farmani, posebno daljni, ki ne slišijo ure biti, k službi Božji prezgodaj in morajo postajati okoli cerkve, enkrat pa prepozno, ko je duhoven že skoraj v sredi svojih opravil.

Takim zopernostim in nepovoljnostim se pride pa le v okom z dobro uro, ker resnične so besede slavnega gospoda, ki je pisal: „kar je dobra gospodinja pri hiši, to je dobra ura v farni cerkvi“. Dobra pa je ura in kaže najbolje, ako se ravná po edino pravi, ktera se nikdar ne zmoti, in ta je solnčna ura.

Več naukov imamo, kako se delajo mnogotere solnčne ure: al večidel so ti pisani učeno in bi bilo treba, narediti jih, tako drazega orodja, da bi jo mogel le malokdo imeti na hiši ali na cerkvi. Zato sem se namenil popisati v naslednji razlagi, kolikor mogoče, prav po domače in umevno, kako naj se delajo navadne solnčne ure.

Res je, vsak ima dovelj opraviti z dolžnostmi svojega poklica, bodi si duhovni ali šolski učenik ali kdor koli. Vendar pa pridejo časi, ko se človeku ne poljubi ne to ne uno. Take dolgočasne ure si boš, dragi prijatel, lahko skrajšal, ako delaš o pripravnem vremenu solnčno uro, ki lepo zaljša cerkev, farovž, šolo, grajšino, pa tudi kmetiško hišo. Beri torej pazno ta nauk, delaj po tem vse prav in natanko, kolikor moreš, in porok sem ti, da si naredil dobro solnčno uro, in če je tudi nisi pogodil prav do pičice, pogrešek vendar ne bo znašal minute.

Solnčno poldne — poldnevna čerta.

Solnčno uro narediti, je treba najpopred, da veš, kdaj je solnčno poldne, ali da imaš poldnevno čerto (Mittagslinie, Meridian). Kako pa se dobi solnčno poldne, ali kako se zvé, kdaj stojí solnce na poldne?

Solnce vzhaja zjutraj izzad gorá, gré zmiraj višej in višej, tako, da doseže svoj najvišji verhunec, po tem se zopet niža in niža tako dolgo, da utone za večernimi gorami. Ko je bilo solnce najvišje, ravno nad nami, takrat je bilo solnčno poldne. Kako pa se zvé, kdaj je solnce najvišje nad nami? Vtakni palico v zemljo, ki stojí prav po koncu, in glej njeno senco. Ta senca je zjutraj najdalja in pada proti večeru, potem se krajša, padaje proti polnoči ali severju, kolikor je solnce višje na nebu, tako da je ob nekem času senca najkrajša, naravnost proti severju; potem se pa senca zopet daljša proti jutru, ko se nagne solnce na drugo stran in zahaja proti večeru. Ko je bila palična senca najkrajša, takrat je bilo solnčno poldne, in ako bi bil potegnil po sredi sence takrat čerto, bi bil imel poldnevno čerto ali meridian za tisti kraj, kjer si.

Da pa zveš prav natanko poldnevno čerto, delaj tako-le: Izvoli si kak kraj, najbolje je kako okno pri cerkvi ali hiši, ki ga obseva solnce od devetih zjutraj na priliko do kakih treh popoldne; pomeri, kako široko je okno, ter pojdi k mizarju (tišlarju), naj ti naredi desko čez čevelj široko in dovelj dolgo, da jo boš uterdil pozneje na okno. Ta deska mora biti iz suhega lesa, saj dva ali tri palce debela, da se ne zveži na solncu. Še bolje je, če jo zlepí (zlima) ali zbije mizar iz dveh skupaj, da se ne skriví celó nič. Potem naj poskoblja (poobla) zgornjo stran prav gladko, da nima nobene globine, nobene visočine, ampak da je gladka, ravna in plana, kakor voda v škafu, kadar stojí prav mirno. Kadar imaš desko tako uglajeno, prilepi (pripopaj) na-njo bel gladek papir, pomaži namreč desko z jajčnim beljakom in pritisni papir na-njo, tako, da ne bo delal celó nobene gerbe.

Kadar se je posušil papir, naredi s šestilom (cirkeljnom) več krogov iz ene in tiste srednje pike, tri do šest, tako da je pervi od srednje pike kaka dva palca in zadnji kakih pet palcov delječ. Zdaj zvertaj v srednjo piko s šilom za pol palca globoko luknjico, vzemi raven drat, dolg od treh do $4^1/_2$ palcov (krajši mora biti pomlad in jesen, dalje poleti), poostri tisti konec, ki ga boš zabil v luknjico, poostri ali pookrogli pa tudi unega, ki bo stal zunaj po koncu. Zabij ga zdaj v sredo krogov, da stoji prav terdno; če se ti je kaj omulil pri tem zabijanji zgornji konec, poostri ga zopet lahno s pilo.

Zdaj pa glej in skušaj, ali stojí drat v sredi krogov naravnost po koncu, navpik (senkrecht). Tega se prepričaš s kotnikom (Winkelmass), ki naj ti ga mizar posodi, če ga nimaš sam. Pojdi s kotnikom okoli in okoli dratú, naslanjaje ga na drat od vseh straní, in kjer vidiš, da se nagiblje na eno ali drugo stran, zravnaj ga navpik po koncu. Še bolj pa se prepričaš, ali stojí drat naravnost po koncu ali ne, s šestilom. Raztegni šestilo, kolikor je treba, da nasloniš konec enega rogla na krog, druzega pa na verh dratú. Pojdi potem s pervim roglom počasi po enem in tistem krogu okoli, z drugim pa se dotikaj prav z lahkoma dratovega verha, ravnaj ga, kakor se ti kaže potreba, da bo dotikal drugi šestilov rogel vselej verh dratú, če že meriš iz tega ali druzega kraja enega in tistega kroga, to je: da bo konec dratú ravno v sredi krogov.

Kadar si dosegel to, da je namreč dratov verh ravno v sredi krogov, prenesi desko iz izbe, kjer si delal do-

zdaj, na tisto mesto — najbolje na okno, kjer boš iskal poldnevne čerte, položi jo na okno in priterdi jo na-nj s primerno zagojzdo, ki jo zabiješ konec deske med njo in med zid. Zdaj glej, da bo ležala deska na oknu popolnoma horizontalno, to je, tako ravno, kakor stoji mirna voda v škafu. Ali pa stojí tako ali ne, se prepričaš z vodno vago (Wasserwage), če je pa nimaš, in je tudi ne dobiš lahko, vzemi pa na posodo pri kakem zidarji levelj, in ga postavljaj na desko tù in tam; če ni horizontalna, podkladaj pod njo, kjer je treba, primerne zagojzde tako dolgo, da dosežeš svoj namen, da stojí namreč pri vodni vagi mehur na sredi, in da zadeva pri levelji nit sredo, naj ga postaviš na desko, kamor koli hočeš, to je: da leží deska popolnoma horizontalno in da je tudi tako priterjena v oknu, da se ne premakne prec, ako bi se je dotaknil kaj. Vendar pa vari se je dotikati in premakniti, da si ne nakoplješ novega dela. Zdaj skušaj še enkrat s kotnikom ali pa s šestilom, kakor sem te učil popred, če se ni premaknil kaj drat pri tem ravnanji. Ako se je, popravi ga, da stoji prav v sredi njegov zgornji konec. Kadar pa nimaš pri deski kaj opraviti, zakrij jo vselej s kakim plohom ali s kako drugo rečjo, da je ne zvežijo solnčni žarki, pa tudi da je ne bo močil dež.

Opravši vse to čakaj lepega, jasnega in mirnega dneva, kadar te ne bodo motile druge opravila, da dobiš solnčno poldne ali poldnevno čerto. Stoj tedaj pripravni dan pri deski in glej, kako gré konec dratove sence po papirji. Kadar vidiš, da je zadel konec dratove sence kak krog, zaznamnjaj s piko tisti kraj, kjer ga je zadel. Pa glej senco dobro, — dvojna je, manj in bolj tamna. Zaznamnjaj vselej le konec tamne sence. Enako delaj tudi, kadar zadene senca kak drug krog dopoldne in vselej tudi popoldne. Če pride pred solnce kak oblak in ga zakrije ravno takrat, kadar bi bil imel krog zaznamnjati, se vé, da ga ne moreš takrat. Ravno zato pa je dobro in potrebno, narediti več krogov.

Zdaj glej, kteri krog je zaznamnjan s piko dopoldne in popoldne. Skleni te dve piki enega in tistega kroga z ravno čerto, razdeli to čerto med pikama v dve enako dolgi polovici, potegni skozi to polovico naskriž proti srednji piki vseh krogov drugo ravno čerto, in glej, to je poldnevna čerta ali meridian. Delaj enako tudi z drugimi krogi, ki si jih zaznamnjal. Ako si delal vse natanko, morajo srednje čerte vseh zaznamnjanih krogov na pervi ležati. Kadar pokriva tedaj dratova senca tako dobljeno poldnevno čerto, takrat je solnce najvišje na nebu, senca najkrajša, torej solnčno poldne, ki se potrebuje za vsako solnčno uro.

To solnčno poldne pa zdaj tudi lahko preneseš z desko, kamor te je volja. Za solnčno poldne ti služi vsaka po koncu stoječa, navpična, ravna in nič kriva reč, postavim zvonik, steber, okno, ogel hiše itd. Kadar je namreč na deski poldne, zaznamnjaj kraj sence, ki jo dela navpik stoječa reč in imaš ondi solnčno poldne.

Vsak kraj na zemlji pa ima svoj meridian ali svoje solnčno poldne, in ker se vertí zemlja proti jutru okoli solnca, ni povsod ob enem času solnčno poldne, ampak v krajih ležečih bolj proti jutru popred, kakor pa v večernih. Ko je postavim v Ljubljani poldne, je v Carigradu pôl 1, v Jeruzalemu 1 in v Kini že 6 popoldne, v Parizu je pa tisti čas 11 in v Londonu še le $^3/_4$ (tričetert) na 11 dopoldne. Tako je tudi v Ljubljani nekoliko pred solnčno poldne, kakor v Postojni, v Terstu ali Gorici.

Urna različnost.

Preden začneš delati solnčno uro na zid, moram še nekaj pred povedati, to namreč, da ne kažejo naše žepne (aržetne), hišne in druge ure zmeraj enako s solnčno uro, in zakaj ne?

Čas, ki ga merimo po navadnih urah od enega poldneva do druzega, in ga delimo v 24 ur, je vedno enako dolg, čas pa, ki je med enim in drugim solnčnim poldnevom, ni zmiraj enako dolg. Toraj se ne ujema zmeraj navadna ura s solnčno. Ta razloček med obema imenujemo urno ali časovo različnost. Nemec ji pravi „Zeitgleichung“. Zemlja namreč ne stojí mirno, kakor se nam zdi, ampak gré podolgasto okroglo pot okoli solnca, pa tudi ne zmeraj enako hitro, ampak najhitreje v januarji in najbolj počasno v juliji. Bližej solnca ko je, hitreje gré, in dalje ko je od solnca, bolj gré počasi. Zato je pa tudi solnčno poldne včasi popred, včasi pozneje.

Ko bi hotli ravnati navadne ure tako, kakor je solnčna ura, morali bi zmiraj premikati kompas ali zvezdo, in s tem bi jo le pohabili. Da pa ni treba tega, kažejo naše navadne ure celo leto srednji čas, in se ujemajo s solnčno samo štirikrat v letu: 15. aprila, 15. junija, 31. avgusta in 25. decembra. Od 25. decembra do 15. aprila in od 15. junija do 31. avgusta je pozneje solnčno poldne, kakor na navadni uri, od 15. aprila pa do 15. junija in od 31. avgusta do 25. decembra pa poprej. Največji razloček med obema urama je v pervem delu 11. februarja za 14 minut in 33 sekund, v drugem 14. maja za 3 minute in 56 sek., v tretjem 26. julija za 6 minut in 10 sekund in v četertem 2 novembra za celih 16 minut in 17 sekund.

Različnost med navadnimi urami in solnčno je prerajtana za vsak dan v letu in jaz sem jo pridjal na koncu temu spisu v posebnem „razgledu“. Ondi vidiš, koliko mora kazati vsak dan navadna ura, kadar kaže solnčna poldne. Razloček za štiri dní razdeli v štiri enake dele. Pervemu sledečemu dnevu prištej ali odštej en del, drugemu dva itd. V prestopnem letu jemlji pa od 24. februarja vselej za en dan naprej. Ta različnost se preminja, res da, vsako leto za nekoliko sekund, vendar nikoli ne znaša pol minute, kar je za vsakdanje navadne ure pač malo ali celó nič.

Zdaj, ko imamo že solnčno poldne, in veš iz priloženega razgleda urno različnost, uravnaj potem svojo žepno, hišno ali cerkveno uro. Ako prehiteva ali prekasneva, premakni kompas ali zvezdo, da pojde prav, zakaj dobro vravnane ure boš potreboval pozneje, ko boš risal na solnčni uri dopoldanje in popoldanje ure ali čerte. Ako pa ura praviloma vsak dan nekoliko prehiteva ali prikasneva, in je ne moreš naviti, da bi šla popolnoma po solnčni, se vé, da vštevaje zmeraj njuni različnosti, si pa dobro zapomni, koliko da prehiti ali prikasni vsako uro, da tudi tega ne spustiš pri omenjeni poznejši rabi v nemar. Kdor nima žepne ure, ki bi kazala tudi sekunde, naj pa skerbi, da bo saj šesti ali deseti del minute hitro zrajtal, da se mu ne vtepejo pri risanji solnčnih ur znatni pogreški.

(Konec sledí.)

Korist bajarjev in gojzdov.

Spisal profesor dr. Škofka.

(Dalje).

Ravno taka je tudi z gojzdi. Sploh ljudje mislijo, da špice, to je, ojstri konci drevesnih peres dež na-se vlečejo, kar pa ni res. V senčnatih, hladnih in zavetnih gojzdnih tléh se voda pozneje izpari, toda izpari delj časa terpé, se lože zgosté, in če je enacih izparov več v ozračji, se čez hladne kraje gojzda v kratkem času megla razpreže, ki ji na deželi tù in tam tudi dim pravijo; navadno mislijo, da napoveduje dež. Razun tega pa, kakor je vsakemu znano, kažejo hribje večidel sapam in vetrovom le pot, kamor se eden za drugim dostikrat neizrečeno naglo podé. Ker tedaj visok gojzd svojo zunanjo podobo premení, pospešuje dostikrat tudi močno krajno podnebje, in le če se gojzd preredi in izseče, se vremenske okolišine enega kraja tako močno premenijo, da bo sčasoma po skušnjah razvita gospodarska uravnava naenkrat obveljala. Ravno taka je tudi z večjimi vertnimi napravami. Na vsakem drevoredu se moč vetra več ali manj kerši, in kar je za drevoredom, je v zavetji pred hudimi vetrovi. Na to vižo vetrovom v okom priti

mislijo bistre glave celó algiriške puščave obdelati in v boljši stan pripraviti.

Ako škoduje ustava ali ovira vetrov v mokrih letih, tem več pa koristi v suhih, toda vetrove zaderževati se pri nas vseskozi bolj poredkoma nahaja. Kdor drevesu, če bi bilo tudi samo za derva, ne privoši mesta, kjer raste, ker bi ondi lahko kaj druzega, morda kaj bolj koristnejega rasti znalo, kdor se le lepega sadú veselí, ki je na odtekočem bajarji ali na izsekanem in iztrebljenem gojzdu zrastel, obrača svoj pogled le na posamne ledine ne pa na cele kraje. Jez ne govorim od tega, da nam je derv in rib tudi treba, da umno in pametno obdelovanje gojzda in bajarja nam gotov dobiček donaša, ki ni morebiti tudi manjši kakor uni, ki bi ga iz njiv in travnikov dobivali, če bi se gojzd in bajar v polje prenaredila. Že terstovina in kalmežove korenine se dajo na visoko ceno povzdigniti. Že sam breg okrog bajarja, če je pametno z verbami zasajen, donaša po storjenih skušnjah štirikrat večjo obrest kakor enako velik kos njive s pšenico obsejane. Ker sploh verbe niso nikakor za kurjavo tako slabe derva, kakor sicer ljudje mislijo. Jelše okrog bajarjev zasajene se kmetovavcu še bolj dobro splačujejo, in zasadba jesena, ki prav naglo raste, je terdega lesá in se vedno bolj namesti hrasta, kteri se zmiraj bolj poredkoma nahaja, v veliko veliko rečéh rabi, mu donaša od leta do leta še večji dobiček.

Drug dobiček bajarjev je, če se njih vodna moč prav porabi. Kar se dá pa le od njih stermcov ali slapov pričakovati, kteri najmenj le po en kamen verté, po vednem napredovanji skerbne obertnije se dan današnji tudi še manjši bajarski slapi dobro obnašajo in vlastniku lep dobiček donašajo. V steklarnicah velikanske gore mora vsak še tako majhen potok eno brusno koló goniti, ja še celó otročje zibeli vertiti. Na drugih krajih je veliko opravil, ktere se na vodi in z vodno močjo opravljajo. Tukaj pa ne govorim od majhnih obertnijskih početij, kakor na primer od kolarij, strugarstev, kovačij, mlinov ali stop za čreslo itd. Gospodar ima pri svojem lastnem kmetijstvu opravil dovelj, ktere se mu, če se na vodi opravljajo, res bogato splačujejo, še tudi celó takrat, če ravno tudi niso za kako večje obertnijsko početje napravljene.

Slamo rezati, mlatiti, krompir, ki jame gnjiti, ročno za štirko streti, zelje ribati, maslo delati, lapor in apno phati in kostí mleti, se zná tudi z bolj zaletavasto vodno močjo opravljati, če se dá le do pripravnega poslopja napeljati. Drugekrat se dajo v suhih letinah tudi s prostimi in dober kup napravljenimi napravami v višjih krajih ležijoče zemljiša z vodo iz bajarja namakati. Tukaj opomnimo le na phavni vzdigovavec, na centrifugalno sesalko itd. Vse te porabe, če so enkrat vstanovljene, pomagajo kmetijstvu neizrečeno na kviško, brez da bi preveč stroškov za upravo prizadjale, in privabijo vlastniku veliko več dobička, kakor pa reja bajarskih rib ali pa kakor enako velik kos polja ali travnikov.

Postavimo, da bi tudi to bilo, nima tudi večji posestnik, če bajar opustí, nobenega dobička. Ako bajarju vodó spustí, mu tudi nekoliko stroškov prizadene, kteri bi mu bili, če bi jih bil na kmetijstvo ali pa na druge zboljšanja obernil, gotovo tudi boljše pridelke donašali. Ravno tako je tudi neravno višji pridelek večidel le na videz. Bajar donaša posestniku več dobička, drugo polje, ki višje od bajarja leží, ki je poglavitni kos posestva, pa tem le menj; blizo bajarja vse rado in spešno raste, kakor se pa višje gré, tem slabje rastline rastejo, in le ob gojzdnih krajih, bolj v zavetji, si cela natora precej dobro nakviško pomaga. Če se pustí, da se voda bolj na široko razliva, tako je nje redivni kolobar tudi večji, in meja rasti zelišč je sama od sebe višja, po tem takem ima nasprotje samo na sebi ravno tako nasprotje za nasledbo.

K temu je pa vsak bajar naturna gnojna zaloga ali pa prav za prav gnojna fabrika za celi kraj in celo okolico. Kakor je znano, se napravlja rodovitna zemlja po počasnem razvetrenji pepeličnih kremenov in druzih skalnatih razvalin, kar se poprej napravi, kolikor bolj vlažen je svet. Ravno tako se potrebuje za napravo solitarja in amonijakovca dovelj vlažnosti. Bajarji pripomorejo, da se na bližnjih njivah toliko razvezljivega kremena, pepélnate in apnéne solí, kakor tudi gnjiličnih zvez nahaja, ki so za naše poljske sadeže in pridelke posebno potrebne. Vsaki dež priplavi veliko enacih predragih pervin, razun tega pa tudi ravno toliko predragih fosfornih kislin v potoke, iz kterih se po dolgem potu v morje razlivajo, če jih le kak bajar ne zaderžuje. Omenjenih pervin dostikrat po bajarjih tudi več ostane, kakor bi si človek misliti zamogel.

Že blato samo na sebi iz bajarja ni tako slab gnoj, kakor ga marsiktere bukve (na pr. Trautman-ove) grajajo. Jez čislam in obrajtam vedno vse stare skušnje, ki so jih kmetovavci po sto storjenih kmetijskih vodilih zvedili, ker ravno enako napravljene skušnje pripeljejo človeka do prave resnice, da zvé kaj je prav in najboljše pri kmetovanji. Dajte na pr. blato iz bajarja na prosto voljo in kmetovavci bližnje okolice ga gotovo ne bodo ležati pustili. Res, da omenjeno blato koj od začetka, ko se iz bajarja skida, ni tako koristno, kakor pozneje, ko se je na zraku že nekoliko podelalo. Vendar ima, kakor izlugani mjilarski pepél ali pa solitar, dovelj napol odpertih pervin v sebi, ktere se na ozračji kmali tako podelajo, da so za vsako zemljo neizrečeno dober gnoj. Moj rajnki oče so ga gotovo veliko obrajtali, in so ž njim pogostoma svoje polje gnojili, in se jim je tudi prav po volji splačevalo. Če bi pa tudi omenjenega blata kmet ne čislal, koristijo bajarji vendar le s svojimi predragimi pervinami, ki jim po vodi priplavajo, ki se pa le premalo čislajo, celi okolici veliko. V vsaki vodi živí neizrečeno veliko, na milijone majhnih živalic, ki se pa le po veličavnih steklih viditi dajo. Od kod dobivajo za svojo rast potrebni fosfor in gnjilic, in kam pride? Na milijone červičev se od teh živalic redí, iz kterih se razni merčesi zaveržejo, krog letajo, poginejo in na polji sognjijejo, ga gnojé in mu deloma pomanjkanje dežja nadomestuje. Kdor tega nadomestila ne pozná, ne zná rajtati. En sam par muh zná v enem samem poletji zarod od več milijonov napraviti. Okoli Tise na Ogerskem pokrijejo mertve mušice, ki le en dan živé, polje po pedi na debelo, ravno tako se jih tudi v ložki fari pri belem in popotskem (podobskem) malnu toliko nahaja, da jih kmetje po cele koše na njive kakor gnoj navozijo; pa tudi pri nas nahajamo dostikrat cele trume tako imenovanih komarjev, kteri ljudem o sprehajiščih po cele ure nadležujejo, so pa vendar le za gnoj koristne živalice. Toda za cent gnoja mora biti dober milijon komarjev, ta gnoj ima veliko fosfora, žvepla in gnjilca v sebi, ki so najgorši primeški vsacega dobrega gnoja.

Tudi gojzd gnojí na enako vižo, čeravno ne tako močno. Gojzdna stelja, kjer se je brez škode grabati smé, ni, kakor jez iz lastne skušnje vem, tako slaba, kakor marsikak kmetovavec misli. Kalia ima v sebi dovelj in ko strohní, pa ogelnokisline, kar je za gnoj najboljši pervina. Razun tega je listje za večino naših poljskih in vertnih rastlin tudi za to dober gnoj, ker ima terdnih organskih kislin, ktere amonijak v zraku vstanovljajo, v sebi, ktere skušenega kmetovavca popolnoma prepričajo od koristi gojzdnega gnoja. V gojzdu izraste in preide pa tudi razno živalstvo, ki se ga na milijone šteje in ki poslednjič zalogo živalskega gnoja celemu kraju množí. In še celó tudi gobe, ki se po gojzdu nahajajo, dajo dober gnoj, ktere naj bi kmetovavci bolj čislali, kakor so jih dozdaj obrajtali.

Občinska postava in pa razdelitev občinskih pašnikov.

Neki spoštovanja vredni bravec „Novic“ nam piše, naj bi, ker smo v komisijo za izdelovanje nove občinske po-

stave izvoljeni, si prizadjali, da bi se tudi zapoved za razdeljenje srenjskih pašnikov v to postavo vzela, ker to bi bilo gotovo sredstvo, toliko pustih puščav v rodovitne zemljiša predelati.

Na to odgovorimo, da želja ta razodeva gotovo umnega in za prid svojih soseščanov unetega moža in da tudi mi, ki smo o tem že veliko pisali, smo ž njim vred prepričani velike dobrote, ki jo napravi taka razdelitev. Al v občinsko (srenjsko) postavo se ne morejo vzeti take posamesne reči. Take reči spadajo v opravilstvo manjšega srenjskega ali pa večjega okrajnega odbora. Komisija je skerbela le za to, da bi se prihodnjim srenjam veliko pravic dalo. Srenjam bo potem v roke dano, vse to izpeljati, kar v svojih zadevah za dobro in potrebno spoznajo. Če bojo srenjski možje, ki si jih bojo srenjčani sami volili, pametni možje, bojo to in še marsikaj drugega lahko dognali. Tako, na priliko, tudi, da naj vsak srenjčan svoje pohištva asekurira in več takega. Sploh moremo reči, da se je veliko dobrega nadjati za srenje, ako bojo velike in mogočne, ako bojo umno in krepko na noge stopile pod vodstvom modrih županov in umnih srenjskih mož. Če pa bojo le majhne in medle srenjce in če bojo dremale kakor dozdanje, bojo same krive, ako ne bojo dosegle, kar bi pod krilom občinske postave lahko dognale. Za tega voljo bote dve reči posebno imenitne: pervič, da se napravijo kolikor bo moč velike srenje, in drugič, da se izvolijo pametni in za prid svoje soseske marljivi možje.

Vredništvo.

Kratkočasno berílo.

Bil je mož beseda.

(Konec.)

Enega dné pride berhko napravljen sardinsk strelec v Maricno hišo. Marica se je nadjala v malo dneh drugo detce dobiti. Njeni mož Janez, kteremu se je seržant (feldvebel), kar je bil strelec, že velik gospod zdel, je sprejel prav spodobno mladenča, kteri je bil zdaj dobro olikan in omikan človek. Bil je Andrej. Tega, kar se je nekdaj zgodilo, ni nobeden več omenil.

Zlo zlo se je širilo serce Janezu, ko pride drugi dan Andreja ga časti prosit, lepemu otroku boter biti — povila mu je namreč žena njegova berhkega fantka. Ko je pa detetu še celó dva rimska cekina podaril — 20 tolarjev je ženi koj po svojem prihodu podaril — je zadonela hvala po celem selu.

Andrej je ostal osem dní v hiši, plačeval za Maricnega očeta jéd in pijačo in dajal denarjev otrokom, ki so ga srečevali. „Kadar se mi bo še bolje godilo, ljuba Marica“ — ji reče — „se ti bom gotovo hvaležnega skazal. Zagotovim ti, da bom ostal mož beseda“.

Bil je dobro izurjen vojak in učivši druge v vojaščini si je prislužil dokaj denarjev. Vse mladenče imenitnih stanov, kteri so hotli oficirji biti, je podučeval on; dobro dobro so mu plačevali. Ko je slovó vzel, so ga spremili vsi seljani pol ure delječ; mogel se je namreč o določenem času v svoje mesto verniti.

Bilo je leta 1805, ko so se Francozi s cesarskimi na Laškem vojskovali. Enega večera so peljali iz francozkega tabora ogleduha (špijona), da bi ga ustrelili. Mladi mož se je delal stanovitnega; tolažil je svojo mater, ktera je jokaje poleg njega tekla; vojaki so namreč obsojenca jaderno tirali na morišče. Neprenehoma je upila: „Moj ubogi sin je nedolžen, tako gotovo, kakor gotovo je Bog v nebesih! Hotel se je le podati v tabor, da bi zvedel, ali ni ondi seržant Andrej, njegov boter, ker je slišal, da je prestopil k Francozom. Nedolžen je, nedolžen je! Vi ste ubijavci, pa ne vojaki; to vam rečem kot mati; namest serc imate le kamnje v persih, vi ubijavci! Ali ni več Boga v nebesih, ki bi mojega sina otel! Saj toliko počakajte, da padem pred generalom na kolena in ga prosim milosti svojemu sinu!“

Ne maraje za vse to plakanje in hudovanje prežalostne matere so hiteli vojaki proti mestu, kjer bi bil imel mladeneč ustreljen biti. Bili so komaj še sto korakov od morišča, kar izterga mati v svojem obupu nekemu vojaku puško iz rok in se postavi z nastavljenim bajonetom proti vojakom. „Za Božjo voljo, nikarite mati!“ jo prosi sin, in ravno jo hoče vojak, kteremu je puško vzela, z golo sabljo predréti, kar ga prime nekdo z gromečim „Stoj!“ za roko.

Bil je general sam, kteri je šel ravno od svojih opravil v tabor nazaj.

„Kaj imate tù? Kdo je ta človek? Kaj hoče ta baba?“

Materi je bilo privoljeno govoriti. Govorila je: „Jez sem Maria iz sela Monzi poleg Nice; to je moj edini sin Andrej. Francozi so nam kočo požgali in hlev oropali; mojega moža je bridkost umorila, hčer mi je še pred žalost pokopala; hudobni sosedje so mi v pravdah moje njive požerli, zdaj sem uboga, uboga reva. Napravil se je z mano moj Andrej na pot v francozki tabor, ker je od druzih Francozov slišal, da je njegov boter, seržant Andrej, gotovo tudi pri Francozih. Tega je hotel poiskati in prašati, ali bi ne mogel tudi vojak biti; z denarji, ktere bi na roko dobil, me je hotel v oskerbnišče v Nici spraviti. Naj ne gledam nikolj Božjega obličja, ako ni vse resnica, kar govorim!“

„Peljite mi oba v moj šotor!“

„Ali me poznaš, žena?“

„Ne poznam vas, milostivi gospod!“

„Jez sem Andrej, kterega si otéla z galeje; jez sem seržant Andrej, boter tvojega sina; jez sem Andrej Masena*), francozki maršal!“

Omedlevši je padla Marija v roke svojega sina, kteri je mater terdno objemši padel na kolena pred maršalom.

Ko se je zopet zavedla, ji solze veselja in hvaležnosti oblijejo lice; Masena pa jo je poljubnil na čelo, ji daruje 20,000 tolarjev za zidanje novega pohištva, in ukaže, jo s sinom vred v njegovi kočii peljati domú.

(Po francozkem C. Bonafonta).

Kratkočasnica.

Neverjetna novica. **)

Krinolinam, pravijo, da že kljenka. Zakaj slišati je, da je že veliko ženinov, zlasti takih, kteri so v nekdanjo sedmo šolo hodili, se prepričalo, da so francozke krinoline za njih hiše večidel preširoke, to je, take, da skozi njih navadne domačinske duri ne morejo brez škode ne noter ne ven.

Marsikaj druzega pa, kar sive glave ali veliko več visokomodri starci govoré in sklepajo, na priliko, da unanja šopirnost po navadnem natornem redu notranjo spričuje, ali da puhlo oblačilo tudi puhlo glavo razodeva, in še veliko več druzega in hujšega, hočemo tukaj rajši opustiti in zamolčati, ker se nam opravljanje nespodobno zdi, in ker bi se utegnilo misliti, da starcom le čmernost in nevošljivost do mladih let po glavi roji.

Pa, kar veliko več v sebi ima, kakor vse dosedaj rečeno, je to, da so bistre ženske že same spoznale, da je francozka prenapetnost njih veljavi, čeravno jo na videz

*) Andrej Masena, vojvoda rivoljski, knez eslingenski, rojen 1758, je bil izperva res prost vojak, pa je dospel čast vojskovodja. Bil je stanovitni tovarš Napoleona I., kteri ga je imenoval „ljubčka vojskine sreče“. Tudi na Krajnskem je bil dobro znan in živí še zdaj v narodni, dasiravno ne preestetični pesmi. Umerl je 4. avgusta 1817.

**) Že smo sklenili pravdo o krinolinah in zavoljo tega smo dva dopisa (častita gospoda dopisnika nam ne bota zamerila!) „ad acta“ djali, ker „omne nimium vertitur“, kar nam pošljejo visokospoštovan gospod „neverjetno novico od matere zaničevavke krinolin“. Zavoljo posebnosti naj gré tedaj le še ta sostavček v natis; al le tiho bodimo, da ne pošlje kdo „Novic“ v Pariz; Bog ne daj, da bi zavoljo tega imeli „casum belli!“

podperajo, vendar nazadnje le škodljiva. Zakaj krinoline, kakor je znano, so bile od konca zato vpeljane, da bi ženske po njih večjo širokost, in toraj večjo mogočnost zadobile. Neka imenitna zagovornica krinolin, kakor je bilo v nemških časnikih brati, je naravnost rekla, da se ji zdi, da ženska brez širocega oblačila ali krinoline nič ne pomeni („dass sie nichts vorstellt" — Allg. Zeitg.) — Razumne ženske pa vidijo, da to ravno toliko hoče reči, kakor, da ženske same na sebi, to je, brez krinolin nič pomena ali veljave nimajo, in da po tem takem vse tiste, ktere s krinolinami veljave išejo, očitno poterjujejo, da same na sebi nič ne veljajo. — To so pri nas, kjer bistro Savo pijemo, nektere bistre ženske že pred zapazile, in ni davno, kar smo od take bistre gospé višjega stanu (žal nam je, da je ne smemo po imenu imenovati) slišali, da je rekla: „Dokler bom jez mati, moje hčere ne bojo krinolin nosile". — Zares! to je možka beseda, in če je taka mati tudi le bela vrana, smo veseli, da je saj ena.

Po vsem tedaj, kar je bilo dosedaj povedano, se more skleniti, da bo pri nas krinolinam kmalo poslednja ura bíla. — Da je pa vendar to, kar smo ravno sedaj s tako prederznim zaupanjem izrekli, tudi v našem podnebji, po vseh štirih vetrovih neverjetna novica, bo vsak moder bravec, kteri vé, kaj oblaki zakrivajo, in kako deleč je do sonca, lahko previdil.

Še ena beseda, ktero, čeravno v ti reči kakor „Quintessenz" veljá, le ob kratkem in s poverhnem namígom, tukaj pristavimo, je: v ta namen storjena zedimba pametnih mož, to je, takih, kterim se na obrazu kaj več vidi kakor sama enakost s kozlički ali zgolj rodovitno polje za brado! Y.

Dopisi.

Iz Zagreba 1. novembra. A. K. — Lani smo brali v „Novicah", da je v Zagrebu neznana roka na današnji dan okinčala spomenik našega rojaka, Stanka Vraza, in spomenik „Nedužnih žertvah". Kakor lani, je tudi letos bil okinčan spijoči lev na spomeniku „žertvah", in svetil se je napis „Uspomena" v čarobnem svitu. Kdo se je nek spomnil zapušenega groba Vrazovega, kdo se je usmilil nedolžnih žertev? Gospodje bogoslovci zagrebški, vsi vneti za narodnost in domovino, so poslali milemu pesniku venec, in blagorodna gospá grofica Čačković je ovenčala pesniku grob ter pripravila osvečavo na pozabljene spomenike. — Te dní se je horvatska književnost znatno pomnožila. Izišla je ravno kar izpod tiska drama v pet činih pod naslovom „Matija Gubec, kralj seljački" od Mirka Bogovića, spisatelja „Frankopana" in „Stjepana, posljednoga kralja bosanskoga". Kakor njegove perve dve hčerki, je tudi pričujoča spisana čisto v narodnem duhu, da se čitatelj ne more prečuditi krasoti in bogastvu jezika. Občo pozornost tudi od naše strani zaslužuje omenjeno delo, ker sega nja predmet v našo povestnico, popisovaje „Mužko puntarijo", ktera se je bila tudi na Kranjskem in južnem Štajarskem ukoreninila. Cena je prilični knjigi 1 goldinar nov. dn. Dalje smo dobili Filipovićevo „Narodno knjigo" za leto 1860 s sliko Amosa Kamenskega. Cena 90 kr. in naposled „Jadranske Vile" *), pervi zvezek, ki izhajajo na Reki in jih vredjuje gosp. Vinko Pacel.

Iz Št. Mihela blizo Šoštajna. P. — V 42. listu „Novic" iz šoštajnske okolice povedana prigodba „o biljah za živega" potrebuje razjasnila, da ne bo kje kake napačne misli. Res je, da so Ovčanovi za svojega sina Toneta bilje najeli, ko so slišali, da je na Laškem umerl. Al to se ni tako hitro opravilo, kakor bi utegnil kdo misliti. Bilo je tako-le: Ovčanova mati je dvakrat v farovž prišla in prosila, naj bi se za Toneta mertvaške opravila obhajale, pa ni bila uslišana, ker se še ni prav vedilo, ali je res mertev ali ne. Prašala je po tem tudi v kaplanii, kaj bi bilo storiti, in tudi tù ji je bilo rečeno, naj počaka, dokler se od višjega vojniškega poveljstva kaj bolj gotovega o Tonetovi smerti zvé. Čez ene dní potem je bil med našim in francozkim cesarjem mir sklenjen in veliko dosluženih vojakov razpušenih. Prišel je tudi neki sosed Ovčanovih iz vojske domú, ki je za gotovo terdil, da je z lastnimi očmí vidil Ovčanovega na Laškem smert storiti. Še le na to spričevanje so bile bilje dovoljene. To tedaj ni bila nobena lahkovernost, kakor ta ali uni morebiti krivo sodi, in ravno za tega voljo prosimo „Novice", naj razglasijo te verstice, da se vse natanko zvé.

Iz Ložke doline na Notrajnskem 30. oktobra. — Še se spominjamo velike povodnji leta 1851, ko je večji del prebivavcov ložke doline (posebno iz šestih vasí) moglo svoje hiše zapustiti in se v druge vasí preseliti. Sedanje deževno vreme nam dela strah, da bi utegnila biti kmali taka povodinj kakor je bila leta 1851, ako Bog kmali boljšega vremena ne dá. Že preganja povodinj nektere prebivavce iz svojih hiš, kteri morajo tudi živino prestavljati, žito, senó in slamo prenašati. Koliko se pri takem prenaševanji po vodi končá, da ni za nobeno rabo več, si vsak lahko misli. Od mlina v Danah se danes še le streha malo iz vode vidi, drugi mlin v Podobu je čez polovico v vodi, — in voda še zmiraj večja prihaja. Le še malo dní, če dež ne neha, bo moralo dosti prebivavcov v Danah, Podcerkvi, Nadlesku, Podobu, Kozaršah in Šumarati z živino vred svoje stanovanja zapustiti! Pač uboga je spet letos ložka dolina: huda suša in červ *) sta poletne pridelke večidel končala, tako sicer, da na njivah ni bilo nobene žetve, — povodinj bo pa ugonobila še to malo, kar imajo. Od kod bojo pač naši kmetovavci davke in druge naklade odrajtovali, ako jim ne dojde pomoč od višje vlade, in ako ne najdejo usmiljenih serc in dobrotljivih rok. Zakaj pa je povodinj pri nas tako navadna, in kako da bo s povodnijo letos na dalje, pa drugo pot kaj. **) Bog daj, da bi „Novicam" kaj boljega naznaniti zamogel! Dragotin.

Iz Ljubljane. Danes bomo nadalje povedali, kaj je ljubljanska komisija o občinski ali srenjski postavi sklenila.

Pridši na 4. oddelek srenjske postave, ki govorí od tega, kdo naj srenjo namestuje, je bilo določeno: Srenjo naj namestuje v vseh domačih in unanjih zadevah srenjski odbor in pa srenjsko predstojništvo ali županijstvo. — Srenjski odbor ima obstati deloma iz tacih mož, ki jih je srenja prostovoljno volila in odbrala za svoje namestnike, deloma pa iz tacih, ki imajo brez volitve po tej srenjski postavi pravico, stopiti v odbor; razun odbornikov pa volijo srenjčani še na pol toliko namestnikov, ki namesto odbornikov v srenjski zbor grejo, ako se primeri, da je kak odbornik kakorkoli zaderžan bil ali če ga sploh manjka. Odbornikov, ki jih srenja voli, more najmanj 12, največ pa 21 biti; število po postavi poklicanih ne sme nikoli števila izvoljenih preseči.

Pravico odbornike voliti ima vsak srenjčan, ki za kar koli v svoji srenji kak neposreden davek plačuje, ako niso kaki posebni zaderžki, po kterih se ta pravica zgubí in ki jih srenjska postava na drobno našteva. Volit

*) „Novice" bojo o tej knjigi kmali več govorile. Vred.

*) Ker je letos pri nas červ (zalega nesrečnega kebra) toliko škodo naredil, da je na nekterih njivah do zadnjega cemperca vse pojedel, tako, da je marsiktera njiva čisto gola, ali bi se ne môgli davki ali fronki od takih njiv ravno tako odpisati kakor se odpišejo od tistih, ktere toča potolče ali voda pokončá. Velika dobrota bi bila to revni ložki dolini! Pis.

**) Drugo pismo, ki smo ravno prejeli od gosp. dopisnika, pa ga danes ne moremo več natisniti, pravi, da hvala Bogu! povodinj že vpada. Vred.

mora navadno vsak sam priti, vendar so tudi o tem izjeme, ki jih postava določuje; al vsega tega na drobno naštevati ni tukaj naš namen, ker hočemo le bolj po debelem o osnovi srenjske postava govoriti.

Pravico za odbarnika izvoljen biti ima vsak srenjčan možkega spola, ki ima pravico voliti in je avstrijansk deržavljan, že 24 let star in prost gospodar svojega premoženja. Nekteri pa se ne morejo voliti, in nekteri se ne smejo voliti; v versto unih se štejejo vsi cesarski vojaki in uradniki, ako so še v službi, pa tudi plačani srenjski uradniki ne; v versto poslednjih pa se štejejo vsi, kteri tudi nimajo pravice voliti.

Razun izvoljenih odbornikov pa imajo po postavi tudi pravico odbornika tisti posestniki, ki od svojega v srenji ležečega posestva najmanj 100 goldinarjev, in pa tisti lastniki obertnij ali fabrik, ki od svojega obertnijstva v srenji najmanj 200 gold. navadnega neposrednjega davka (brez priklad) plačujejo, ako jim te pravice ne vzamejo kaki postavni zaderžki.

Volivci pa ne volijo vsi skup, ampak se v tri kampe razdelé. To pa tukaj na drobno popisovati, nam bi preveč prostora vzelo. Za odbornika ali namestnika so tisti izvoljeni, kteri so največ glasov dobili. Tisti volivci, ki jih ni bilo volit, se rajtajo, da so z volitvijo zadovoljni. Izvoljeni opravljajo svojo službo skozi 3 leta; plačila za to opravilo ni nič; kdor je za odbornika izvoljen, je dolžan to opravilstvo prevzeti, ako ga posebne okoljšine te dolžnosti ne odvežejo; če se brani odbornik biti, ali če je že odbornik bil, pa se brez postavnega izgovora odtegne tej dolžnosti, plača v srenjsko kaso do 100 gold. kazni. Pravico volitve za odbornika ne prevzeti, imajo le duhovni in očitni učniki, starci čez 60 let, bolehavci, po tem taki, kterih vsako leto večkrat in za več časa ni domá zavolj svojih opravil, in pa tisti, ki so bili pretečene tri leta župan ali pa županijsk svetovavec.

Kaj pa je srenjsko predstojništvo in kako se to voli?

Županu in pa dvema srenjskima svetovavcoma ali pa tudi trem, ako srenjski odbor čez 12 izvoljenih odbornikov šteje, pravimo z eno besedo srenjsko predstojništvo. Župana in srenjske svetovavce volijo odborniki izmed sebe; take volitve morate pa najmanj dve tretjini odbornikov se udeležiti in le tisti veljajo za izvoljene, ki so čez polovico glasov pričujočih odbornikov dobili.

Župan in srenjski svetovavci si ne smejo v 1. ali 2. kolenu v žlahti biti, in če bi se taki volili, se mora vdrugič voliti. Tudi morajo župan in svetovavci v srenji svoje navadno stanovanje imeti.

Tudi župan in srenjski svetovavci se volijo za 3 leta. Pred nastopom svojega opravilstva prisežejo vsi. — Župan je glava soseske; kakor ga ima vsak srenjčan spoštovati, naj ga spoštuje tudi kantonska gosposka in kadar v kancelijo pride, naj mu stol ponudi; pri vseh srenjskih zborih ali slovesnostih mu gré perva čast. Župan in srenjski svetovavci imajo pravico, za svoj trud, da srenjske opravila opravljajo, kako odškodovanje od srenje terjati, ktero jim srenjski odbor določi; župan verh tega ne dobiva vojakov v hišo in tudi priprege ne daje; če župan in srenjski odborniki imajo zunaj svojega stanovanja kaj opraviti, se jim povernejo stroški, vendar nimajo nikoli pravice več za to terjati kakor toliko, kolikor je za pot in živež nižjim uradnikom kantonske gosposke po postavi določeno. Ako bo županija potrebovala kakega pisarja ali druzega služabnika, jih ji mora srenja oskerbeti.

Srenjski odbor se bo posvetoval in bo sklepal v vseh rečéh, ktere zadevajo notranje in domače srenjske opravila. Veliko reči je njegovi skerbi izročeno; vse to pa tukaj na drobno naštevati, nam manjka prostora. Kar srenjski odbor sklene, izpolnuje srenjsko predstojništvo, ker ta, ne pa uni ima spolnovavno oblast. Vse kar srenjski odbor sklene, je pa le takrat veljavno, ako se je to zgodilo v zboru, ki ga je župan poklical ali pa njegov namestnik (stareji svetovavec), ako je župan zaderžan. Za navadno se ima srenjski zbor saj dvakrat na leto sniti; al tudi večkrat se utegne to zgoditi, ako ima župan kaj posebno važnega odboru razodeti, ali če saj tretji del vseh odbornikov to po pismu terja, ali če kantonska gosposka pokliče zbor. Da pa to, kar srenjski odbor sklene, ima veljavo, morate najmanj dve tretjini vseh odbornikov pričujoče biti in saj čez polovico odbornikov mora enega mnjenja biti. Če odbornik ne pride v zbor in nima nobenega veljavnega izgovora za to, se kaznuje od enega do 5 gold. — Srenjski odbori so očitni, to je, vsak srenjčan, ki ima pravico, odbornike voliti, sme tudi poslušat priti, kaj se v zboru godí in sklepa. Kar se v zboru sklene, se mora zapisati v zapisnik, ki se hrani v županijski pisarnici in kteri se mora vsakemu srenjčanu pokazati, ako ga želí. Kadar ima srenjski zbor biti, se mora to pred kantonski gosposki vediti dati, in ji naznaniti, o kterih rečéh se bo posvetoval odbor; če hoče, zamore kantonska gosposka v vsaki zbor namestnika poslati, kteremu gré pravica govoriti, ako se mu potrebno zdí.

Srenjsko predstojništvo, kterega glava, kakor smo že rekli, je župan, ima važne opravila v domačih srenjskih zadevah, pa njegovo opravilstvo sega še veliko dalje, ker opravlja tudi vse srenji od cesarske vlade izročene opravila. Vse opravila tukaj naštevati, ni naš namen, ker bi preseglo mejo, ki smo si jo postavili v tem popisu; povemo tedaj le to, da je komisija, ki je osnovala srenjsko postavo, v posamnih razdelkih vse natanko določila, kaj gré srenjskemu odboru, kaj pa srenjskemu predstojništvu. Ker so opravila županove in njegovih svetovavcov imenitne, omenimo tù memogredé le to, naj volivci, ki volijo odbornike, na to pomislijo, da bojo potem izmed odbornikov župan in svetovavci izvoljeni, da je tedaj treba pri teh volitvah pazljivim biti, da take može za odbornike izvolijo, da se bojo mogli potem izmed njih moder župan in pa brihtni svetovavci izvoliti.

Da srenje zvesto spolnujejo svoje opravila v domačih in lastnih zadevah, pa tudi v tistih, ki so jim od cesarke vlade izročene, čuje vlada nad njimi, pa le toliko, da se krivica ne dela ne srenjčanom pa tudi ne deržavi. Ako kaj takega odbor sklene, ima kantonska gosposka pravico, ustaviti spolnjenje takega sklepa. Kantonska gosposka je nje perva predstavljena gosposka; druga stopnja je deželno poglavarstvo, tretja pa ministerstvo notranjih oprav. Po ti versti tekó tudi pritožbe in rekursi o srenjskih zadevah.

Poslednjič je komisija še sklenila, naj se za vse srenje enega kantona (okraja, bezirk-a) napravi posebna srenja, kteri naj je zatega voljo imé kantonskega odbora. Kantonska srenja je tedaj ravno tako velika, kakor veliko je poglavarstvo.

Kakor ima vsaka srenja nektere posebne reči, ktere le njo zadevajo, ravno tako so tudi nektere srenjske reči take, da vse srenje celega kantona bolj ali manj zadevajo, in v takih zadevah naj se posvetuje in prevdarja kantonski zbor, ki ima o tem svetovavno in kontrolno oblast. Take reči so, na priliko, kantonske ceste, kantonski ranocelnik, kantonska babica itd. Tudi mu gré v letnem prevdarku pretres tistih stroškov, ki se imajo iz kantonske kase plačati, in pa dohodkov, ki se imajo v to kaso stekati, kakor tudi naprejšni pregled letne kantonske rajtenge itd. Tudi ima pravico v takih rečeh, ktere zadevajo blagor cele kantonske srenje, se s prošnjami oberniti do višjih oblastnij in do Cesarja, in razodevati svoje želje. — Da je vsaka srenja namestovana v kantonskem odboru, pa s srenjami vred tudi po postavi v srenjski odbor poklicani grajšaki in razun teh tudi posestniki ve-

likih zemljiš, obertnij in fabrik, kterih poslednjih v vsem skupaj pa ne sme nikoli več v kantonskem odboru biti kakor tistih, ki jih srenje pošljejo v ta odbor, naj obstojí kantonski odbor 1) iz županov vseh srenj ali njih namestnikov, 2) iz dveh odbornikov vsake srenje, 3) iz postavno poklicanih in 4) takih posestnikov zemljiš, obertnij in fabrik, kteri v tistem kantonu 300 gold. navadnega neposrednjega davka (brez priklad) plačujejo.

Odborniki kantonskega odbora si volijo v svojih zborih izmed sebe verhovnika ali predsednika. Vsako leto najmanj dvakrat naj pokliče kantonski poglavar zbor kantonskega odbora; če je pa treba, pa tudi večkrat. —

To so bili sklepi ljubljanske komisije o osnovi srenjske postave: osnovi — pravimo — zakaj to, kar je ona sklenila, ni še postava, ampak le nje svèt, kako naj bi se za krajnsko deželo naredila občinska postava. Kar je ljubljanska komisija storila za krajnsko deželo, je še 21 druzih komisij našega cesarstva storilo za svoje dežele, vsaka po svoje. Vse to bo šlo na Dunaj do ministerstva, in tam še le bo določeno, kako in kaj.

Ko je pretekli pondeljek ljubljanska komisija doveršila svoje delo, s kterim se je ukvarjala skozi 11 dni, vsaki dan po 5 ur, so se ji Njih ekscelencija deželni gospod poglavar grof Chorinsky zahvalili za njeni dolgi in veliki trud o prevažnem delu. Na to pa je gospod baron Oton Apfaltern v imenu cele komisije besedo poprijel in se Njih ekscelencíi nasproti zahvalil za nevtrudljivost, s ktero so se dan na dan kot predsednik komisijni udeleževali važnih posvetovanj, in spet tù očitno pokazali, kako uneti so za blagor krajnske dežele, ki jim je že za toliko naprav in poprav serčno hvaležna. Po tem je slovo vzela komisija.

Iz Ljubljane 9. novembra. Kakor drugod bojo jutri tudi tukajšni Nemci na čast svojemu slavnemu pesniku Fr. Schiller-ju napravili stoletno slovesno obletnico v gledišu, po igri pa gostbo, in tako bojo, kolikor je mogoče, tudi oni spolnili dolžnost, ki jo ima vsak narod do svojih pervakov. „Da je — kakor ljubljanski dopisnik v „Presse“ piše — bilo praznovanje Vodnikove stoletnice vse bolj imenitno kakor se kaže, da bo „Schillerjeve“ — se nobeden po pravici čuditi ne more, zakaj pri vsem velikem spoštovanji, ki ga imamo do mojstra nemških pevcov Schiller-ja, in ktero spoštovanje je naš Koseski v izverstnih prevodih očitno razodel, je vendar ta razloček, da Vodnik je bil naš in cela dežela mu rojakinja. Saj „krí ni voda!“

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Iz Dunaja. V 272. listu dunajskega vradnega časnika „Wien. Ztg.“ se bere sledeči opomin vsem vredništvom avstrijanskim: „V dunajske časnike pa tudi v časnike drugih dežel našega cesarstva so se že večkrat taki notrajne zadeve obsegajoči oglasi vrinili, kteri popisujejo početja, ki niso postavne in izvirajo od oseb, ki si brezoblastno prilastujejo pravice skupšin (korporacij), in tako se take rečí nesejo po širokem svetu. Kakor cesarska vlada nima namena, braniti odkritoserčno pa pravično besedo v časnikih ali prepovedati naznanila prigodb tù in tam, ravno tako pa mora pri tem obstati, da ali same po sebi ali po obliki nepostavne tirjatve ne služijo za šuntanje in da se v takih zadevah napravljene prošnje pisma ali drugi spisi take baže ne ponatiskujejo od besede do besede in tako ne razširijo po svetu. Vlada pričakuje tedaj od domoljubnosti, ki veliko večino domačih časnikov navdaja, da bojo vredništva porajtale ta opomin, in da ne bo sile treba, s ktero bi se moglo vsled tiskarne postave terdovratno razglaševanje takih ne dopušenih reči zatreti“.

— „Allg. Zeitg.“ piše, da so presvitli cesar svojemu novemu general-adjutantu kot pervo dolžnost na serce položili, naj jim v vseh rečéh golo resnico pové in naj ničesa ne zamolčí, če je še tako neprijetno.

— Cesarsk ukaz veleva, da veljá vselej za dacni prestopek, ako kdo na kakoršno koli štempeljnu podverženo pismo štempeljsko marko še le takrat pritisne, ko je bilo pismo že narejeno, marka na pervo versto pisanja pritisnjena in potem na-njo dotična čerka zapisana.

— Stareji bankovci (to je tisti, ki niso rudeče pomalani) po 1, 2, 5, 10, 50, 100 in 1000 gold. se bojo pri banknih kasah vseh poglavnih mest našega cesarstva še do konca aprila (malega travna) 1860 jemali. Od 1. majnika do 31. julija (malega serpana) se bojo pa jemali le pri dunajskih banknih kasah; pozneje se bo treba naravnost do vodstva dunajske banke oberniti. Podaljšanje tega brišta je bilo pa zatega voljo potrebno, ker med 476 milij. gold. bankovcov, ki so še zdaj med ljudstvom, je bilo o vseh Svetih še blizo za 100 milij. gold. starih bankovcov, in bi se tedaj ljudém prevelika škoda godila, ako bi se stari bankovci že zdaj ne mogli spečati po svoji veljavi.

— Ministerski ukaz od 27. oktobra zapoveduje nektere rečí, po kterih se imajo opravila političnih gosposk manj zamotane narediti in pa pohitriti.

— Tudi avstrijanska vlada je pristopila k tistim nemškim deželam, ki so leta 1850 osnovale družtvo popotnih listov, s kterimi morajo popotniki, ki so tako popotno karto dobili od svoje vlade, po vseh deržavah tega družtva svobodno potovati. Taka karta je veljavna za leto in dan, in se dobiva pri deželnih poglavarstvih vsake avstrijanske dežele.

— Nekdanjega vojskovodja na Laškem, fzm. grofa Gyulai-a so djali cesar v penzijon.

— Iz Kremnic so 2. t. m. 400 centov kovanega srebra na Dunaj pripeljali.

Iz Štajarskega. Železnica iz Pragarske postaje v Véliko Kanižo je že dodelana, in že čez 14 dní se poskušajo voziti po tej novi železnici, ki je 14 milj dolga; v 4 urah pridejo vselej iz Štajarskega v Kanižo. Berž ko ne bo že ob novem letu ta železnica za navadno vožnjo pripravna. — Koroško železnico pa delajo tako počasi, da bo komaj v 10 letih gotova, ako se je ne bojo pridniše poprijeli.

Iz Ogerskega. Iz Pešta. Kakor Nemci praznujejo ravno zdaj stoletno obletnico rojstva Schillerjevega, tako smo tudi mi Madžarji 27. okt. praznovali z veliko slovesnostjo stoletni god slavnega madžarskega pesnika Kazinczy-ta.

Iz Oseka v Slavonii. Komisija, ki je bila tukaj poklicana v posvetovanje srenjske postave, je svojo nalogo čuda hitro rešila; večina zaupnih mož je namreč rekla, naj se vlada prosi, da dodelí sama na konštitucijni poti za vse avstrijanske dežele veljavno srenjsko postavo; dotistihmal pa naj veljá občinska postava od leta 1849.

Iz nemških Tirolov. Iz Inšpruka. Ker se sliši — piše „V. in Sch. Ztg.“ — da se bo žandarmarija prenaredila, moremo mi nemški Tiroljci reči, da ne potrebujemo žandarjev, ker so predragi in nimajo pri nas skoraj nobenega opravila. Vse to, kar oni storé, bi pri nas županije in pa kantonske cesarske gosposke ravno tako lahko storile.

Iz Beneškega 1. novembra. Čeravno je v več krajih oklicana nagla sodba, se dopernašajo roparstva tako pogostoma, da je groza.

Iz Sardinije. Iz Turina se pišejo čudne rečí. Kralj sardinski je zvedil, da imajo sv. oče papež že pripravljeno pismo (bulo), s kterim bode kralj, ako ne odstopi od svojega početja, v prepoved (interdikt) djan; prepoved je še veliko huji ukaz kakor je izobčenje (ekskomunicija), ker v prepoved djanemu vladarju nima noben podložnik več pokoren biti. Ako se to zgodí, je nek kralj sardinski sklenil, se ločiti od katoliške cerkve in prestopiti k protestantiški; ob enem pa bo oklical razglas, naj vse njegovo ljudstvo potegne za njim!

Iz Francozkega. Iz Pariza. Vse govorí zdaj od pisma, ki ga je nek cesar Napoleon kralju sardinskemu 20. dan p. m. pisal. Ali je popolnoma resnično od konca do kraja, se še za gotovo ne vé; ker pa od nobene strani še ni bilo rečeno, da je le skovano (neavtentično), smemo misliti, da je res tako. Pismo to je tako važno, da moramo svojim bravcom imenitniše reči iz njega posneti. „Gospod brat! — tako se začenja Napoleonovo pismo — danes Vam moram pisati, da Vam razodenem dan današnji stan laških zadev in Vas opomnim preteklih reči, pa se tudi z Vami pogovorim, kako se bo treba vprihodnje vesti. Ne smeva si zakrivati, da so časi resnobni. Zdaj ni več prevdarjati, ali sem prav storil ali ne, da sem mir sklenil v Villafranki; kar je, je; vse gré zdaj le za to, da iz te pogodbe doseževa najbolje nasledke za mir Italije in cele Evrope. Res težavno nalogo imava, ker včasih je manj homatij z vojsko kakor z mirom. Treba je bilo, pogodbo za mir tako skleniti, da se po najbolji poti samostojnost Laškega ustanovi, Sardinii in drugim laškim narodom njih želje spolnijo, pa vendar ne žalijo sočutja katoliške in pa pravice vladarjev, za ktere je Evropi mar. Da se vse to zgodi, je po mojem mnenji to-le treba: Italija naj bo zvezna deržava, v ktero se zedinijo vse laške samostojne dežele; vsaka dežela naj dobí svojo konštitucijo. Narodnost italijanska terja edino bandero, edino colno in dnarno osnovo. Središče zvezne oblasti naj bo Rim in zbor naj se sostavi iz namestnikov, ktere vladarji volijo, toda na podlagi tistih nasvetov, ki jih bojo narodne zbornice dale, da ne bojo tisti vladarji, na ktere sum letí, da jih navdaja avstrijanski duh, premogočne v tem zboru. S tem, da se svetemu očetu čast predsedništva zveznih dežel izročí, bo katoliška Evropa zadovoljna; moralna moč papeževa se bo v celi Italii okrepčala in sveti oče bo v stanu, dovoliti tiste poprave v svojih deželah, ki jih ljudstvo po pravici želí. Ločitev Lombardije z prevzetim dolgom je že dognana. Avstrijanska vlada se odpové pravici, vojaško posadko imeti v Piačenci, Ferari in Komačii. Pravice odstavljenih vladarjev se jim priderže, al od druge strani pa se srednji Italii tudi samostojnost zagotovi, ker se nobena ptuja oblast ne sme vtikati v to. Beneško bo čisto laška dežela. V tem me morate tudi Vi (kralj sardinski) podpirati; zakaj temu, v česar sem se zavezal, se tudi v kongresu ne bom odpovedal. Parma in Piačenca se zedinite s Sardinijo, in vojvodinja parmiška naj vladuje Modeno. Toskani, morebiti nekoliko povekšani, naj je vladar nadvojvoda avstrijanski Ferdinand. Vsem deželam Laškega naj se dodelí zmerna svoboda. Avstrija naj se odpové svojim dozdanjim razmeram, ki so krive vednega nepokojstva, in naj se zaveže, Benečanom dati konštitucijno osnovo in vlado in pa tudi napravo laške armade. Mantova in Peschiera morate biti zvezne terdnjavi. Jez ne bom ničesa zanemaril, kar je treba, da se doseže ta veliki namen. Vi (kralj sardinski) pa si morete svesti biti, da bom pri tem ostal in vseskozi se poganjal za tisto reč, za ktero sva se skupaj bojevala, ako se ne terja kaj takega, kar se ne ujema s pridom Francozkega“. — To pismo — pravijo — zapopada vodila, po kterih se bo francozka vlada ravnala v prihodnjem kongresu, ki ima v Parizu biti. Da je to pismo zlo poparilo Sardince, je gotovo in se že tudi iz Turina tako sliši; al da tudi avstrijanska vlada ne more biti s takimi dispozicijami zadovoljna, je očitno kot beli dan. Kongres bo tedaj napravil novih homatij na kupe.

— Znani grof Montalembert je pripravil spet neki parižk časnik v zadrego, da ga je vlada posvarila. Pisal je namreč med drugimi spodtikljivimi rečmi v svojem sostavku tudi to-le: „Francozka vlada je bila, ki je leta 1849 papežu otéla svetno oblast; francozka vlada pa je tudi, ki jo zdaj leta 1859 spodkopuje“.

Iz Afrike. Iz Marokanskega. Da bote španjska in francozka armada Marokance napadle, je gotovo. Iz Madrida se sliši, da je vse vneto za to vojsko in da se stekajo darovi od vseh strani v pripomoč močni armadi, ki se ima 8. dan t. m. vzdigniti nad Marokance. Pa tudi francozka armada bo šla divjake korancat, ker se temu početju zdaj tudi angležka vlada več ne zoperstavlja, kar jo je francozka vlada zagotovila, da ne išče tam nobenega dobička, ampak da hoče le pokoriti grozovitost divjakov. Naj povemo zdaj nekoliko od Marokancov in njih dežele. Marokanska dežela obsega v Afriki okoli 14.000 kvadratnih milj in šteje blizo 9 milijonov ljudí, ki pa niso en narod, ampak tako razcepljeni v več kolen, da so si le v divjosti in turški veri podobni; veliko jih je, ki ne stanujejo v hišah, ampak v podzemeljskih luknjah in pod šotori. Največ je tistega naroda, kteremu je ime Mauri; Mauri so mešanca iz več narodov, in Arabci jih tako zaničujejo, da nočejo nič ž njimi opraviti imeti ter jih pitajo s zabavljico: „da lesica in gad sta mati in oče njim“. Evropejski popotniki, ki so v teh deželah bili, pravijo, da ni gerjega in bolj zaverženega ljudstva na svetu kakor so Marokanci; vse hudobije, vse sirovosti in grozovitosti so jim lastne; divjaki so skozi in skozi. Njih vladar se imenuje sultan, — namestnik Allatov na zemlji. Ti Allatovi namestniki so pa divji kakor njih narodi, kterim gospodujejo. Bab in otrok pa imajo toliko, da bi človek skor kaj takega ne verjel. Tako je sultan Mulej Ismail — najgrozovitniši med vsemi — imel blizo 8000 žen in 825 sinov, 342 pa hčer. Turčija — pravijo — hira, in Perzija je že blizo pogina; al v primeri z Maroko ste pač obe te deržavi še krepke in častitljive deželi. — S to derhaljo, ki šteje kakih 40.000 bojnikov, se bojo vojskovali zdaj Španjci in Francozi.

Pogovori vredništva. Gosp. D. v G.: Vemo, da nam ne bote zamerili, če rečemo: Requiescat in pace „Tagespost“ in bodi „pax nobiscum“! Zastran „slov.“ ni zdaj nobenega, ki bi ukazal to ali ukazal uno; tedaj ne more nihče kaj dognati. Oporoka rajnega mecena o tej zadevi (to je, o literarni) nič ne določuje; mnenje knezovo pa smo v „Novicah“ že razodeli. Morebiti bo prihodnji škof ljubljanski to reč v roke vzel; zdaj pa se noče nobeden kot sodnik v to reč vtikati. In tako je vse „in suspenso“. Gosp. fajm. Zal. izdeljujejo nepremakljivi svoje delo za se kakor imajo drugi tudi svoje dela za-se. Konečnega sodnika pa ni. Kako bomo prišli iz te zadrege, nimamo še celó nobene perspektive in le tega se bojimo, da bi se nam ne poterdila prislovica stara „discordia res maximae dilabuntur“. Dokler pa ni zaklada, iz kterega bi se to ali uno plačalo, so tudi vsi sveti le — sveti. — Gosp. M. S. v Gor: Ker naši bravci nikoli niso dvomili nad tem, kar ste nam pisali pretekli mesec, bi jim gotovo močno vstregli, ako bi jim namesto občnih zagotovil povedali raji včasih, kaj se pri vas godi. — Gosp. R** v B: Vaš lepi spis je primerniši „Dan.“, in ker želimo, da bi se tudi drugi slov. časniki po svoje o tisti zadevi oglasili, bi morebiti dovolili, da bi ga izročili dotičnemu vredništvu?

Loterijne srečke:

V Terstu 5. novembra 1859: **10. 61. 28. 25. 26.**

Prihodnje srečkanje v Terstu bo 19. novembra 1859.

Žitna cena

v Ljubljani 5. novembra 1859.

Vagán (Metzen) v novem dnarji: pšenice domače 5 fl. 70. — banaške 5 fl. 70. — turšice 3 fl. $96^{5}/_{10}$. — soršice 3 fl. $86^{5}/_{10}$. — reži 3 fl. 20. — ječmena 3 fl. 10. — prosa 3 fl. 30. — ajde 3 fl. $11^{5}/_{10}$. — ovsa 2 fl. $23^{5}/_{10}$.

Žitna cena

v Kranji 7. novembra 1859.

Vagán pšenice domače 4 fl. 93. — banaške 5 fl. 12. — reži 3 fl. 18. — ječmena — fl. —. — ovsa 2 fl. 48. — prosa 3 fl. 8. — ajde 3 fl. 14. — koruze 4 fl. —. — soršice — —

Odgovorni vrednik: **Dr. Janez Bleiweis.** — Natiskar in založnik: **Jožef Blaznik.**